

ÀGBÉYÈWÒ ỌGBỌN ÌSỌTÀN ÀLÁ NÍNÚ ÌWÉ ERÉ-ONÍTÀN ÀWÒDÌ ÒKÈ TÍ ỌLÁTÚNDÉ LÁWUYÌ-ÒGÚNNÍRAN KỌ

Wahab Táíwò BÀKÀRÈ

Corp Member, Department of Languages,
Local Authority Commercial Grammar School, Ìwó, Ọṣun State.
08051019365/+2349135133304
wahabtaiwo75@gmail.com

DOI : <https://doi.org/10.5281/zenodo.20767014>

Àṣamọ

Ọkan lára lítíréṣọ àpilẹkọ tí ònkòwé oníṣe-ona aláwòmọ lítíréṣọ máa n gbé kalẹ ní ilàna isòrò-n-gbèsì ni eré-onítàn jẹ. Eré-onítàn yìi ni iwé kíkọ alátinúdà tí ònkòwé ti máa n sọ odidi itàn tàbí isẹlẹ kan nínú èyí tó kéré tán àwọn èniyàn bíi márùn-ún sí mewaá ti máa n se itàkuròsọ tàbí nínú èyí tí àwọn èniyàn bí ogún tàbí jù bẹẹ lọ ti máa se ijiròrò. Adébòwálé (1999) àti Ọpádòtun (2004) ti sòrò púpọ lórí èyà lítíréṣọ àpilẹkọ yìi. Ọkan pàtàkì lára ònkòwé alátinúdà ni Ọlátúndé Láuuyi-Ògúnníran jẹ, èyí ló mú ká yan ọkan lára àwọn iwé rẹ, láti sàgbéyèwò kókó isẹ iwádii wa yìi. Àfojúsùn isẹ iwádii yìi ni sise agbéyèwò ọgbón isòtàn alá nínú iwé eré-onítàn “Àwòdì Òkè” tí Ọlátúndé Láuuyi-Ògúnníran kọ. Ọgbón-isòtàn alá ni a lò nínú pépà yìi, láti lè tú àṣírí àwọn iwà ibàjẹ tí ònkòwé ṣàlàyé nínú iwé eré-onítàn yìi, ká sì lè rí olobó se fún àwọn èniyàn àwùjọ. Pépà yìi ṣàlàyé nípa àwọn iwà ibàjẹ tó kún ọwọ àwọn èniyàn àwùjọ pàápàá jùlọ àwọn aláṣe nínú ilú. Pépà yìi fi yéni pé ọgbón-isòtàn alá nìkan ni ó lè ṣolobó àwọn iwà àwùjọ tó farasin.

Kókó-Ọrọ: Àlá, Àṣolobó, Eré-onítàn, Iwà Ibàjẹ Àwùjọ, Ọgbón-Ìsòtàn.

1. Ifáára

Nígba tí ó ti jẹ pé inú àwùjọ ni wón ti bí ònkòwé oníṣe-ona aláwòmọ lítíréṣọ, ó ní láti rorùn fún irúfẹ ònkòwé bẹẹ láti sọ nípa isẹlẹ inú àwùjọ pẹlú sise àmúlò èyíkẹyí àwọn ọgbón isòtàn tí ònkòwé n lò láti gbé isẹlẹ rẹ kalẹ lórí lítíréṣọ àpilẹkọ. Bí a bá wo àwọn iwé itàn-àròsọ Fágúnwà, orìṣiirìṣi àwọn ọgbón-isòtàn ni ó máa n lò láti dá èyíkẹyí ètè tí ó bá fẹ dá. Nínú isẹ yìi, ọgbón isòtàn alá ni a lò láti ṣawá rí àwọn ohun tí ó jẹ wá lógún. Pàtàkì ọgbón isòtàn alá yìi ni itanilólobó nípa onírúurú àwọn iwà lónà iran.

Bákan náà èwẹ, ònkòwé jẹ ọlópàá àwùjọ, kò sí gbogbo àwọn ohun tí ó bá n ṣelẹ nínú àwùjọ tí wón kí í mò àti wí pé, àwùjọ yìi ló bí àwọn ònkòwé. Ní idí èyí, kò sí ifun kan nínú òròmọdiyẹ àwùjọ tí àṣà àwọn ònkòwé kò mò. Ọlátúndé Láuuyi-Ògúnníran tó kọ iwé eré-onítàn *Àwòdì Òkè* tí a fi se òdiwòn isẹ iwádii yìi sọ púpọ nípa àwọn iwà ibàjẹ àwùjọ tí wón ti bí i nínú iwé rẹ náà, nípa lílo ọgbón-isòtàn alá, láti jẹ kó rorùn fún un láti se olobó àwọn iwà ibàjẹ náà. Lóòótó, iwà ibàjẹ àwùjọ pọ bibà, ṣùgbón iwónba àwọn tó jẹyọ nínú iwé yìi ni a ṣàlàyé nínú isẹ iwádii yìi.

1.1. Ìṣonísókí Eré-onítàn Àwòdì Òkè

Àkókò àtìjẹ oyè Oníbùdó ti ilú Ibùdó tó, àwọn afọbajẹ forí korí lórí eni tí wón yòò fà kalẹ gégé bí ọba nínú Dúróḍolá àti Atilólá tí wón n du ipò ọba Oníbùdó. Agbo-ilé Ọláníbí-won-nínú ni àwọn méjèjè ti wá, ṣùgbón Dúróḍolá ni àwọn ẹbí fowọ sí. Àwọn ọdọ ilú n fẹ kí Atilólá di ọba nítorí pé

ó jẹ ọmọdẹ, tí ó sì tún jẹ ọmọwé. Àwọn afọbajẹ yiri ọrọ nàà wò, wọn forí kori, wọn fikùn lukùn. Lẹyin-ò-reyin, wọn kéde Atilólá gégé bí ọba Oníbùdó. Kábíyèsí lá àlá mètá ọtòtòtò.

Ní kété tí ó bá ti lá àwọn àlá wònyí ni ó máa ń sọ fún Oníwààsù kan tí ó máa wá ń jìhìn-rere Jésù fún un ní ààfin. Kò sí ọkòọkan àwọn àlá wònyí tí Oníwààsù kì í rọ fún Kábíyèsí, tí yóò sì tún sọ ìtumọ wọn. Egbé Májèékóbàjẹ kọ lẹtà sí Kábíyèsí àti àwọn ìjòyè rẹ, wọn sọ nípa àwọn iwà ìbàjẹ ọwọ Oníbùdó. Séríkí ka lẹtà nàà sètígbọyọ Kábíyèsí àti àwọn ìjòyè yòókù. Kábíyèsí dẹ Kábíyèsí gba iyàwó ọgá ológun kan, ó sì tún rán ẹnìkan pé kí wọn lọ pa ọgá ológun nàà. Ilú dàrú lórí ìṣẹlẹ ikú ọgá ológun, àwọn ológun sì fón síta láti wádíí nípa ọdádá tó dá ọràn nàà. Àwọn afọbajẹ pinnu láti yọ ọwọ Oníbùdó kúrò láwọ nípa àwọn iwà ìdójútini ọwọ rẹ. Kábíyèsí tí Ọṣọrun mó gáló pèlú ẹsùn pé ọ̀un pèlú àwọn ẹbí Kábíyèsí ló parapọ di Egbé Májèékóbàjẹ àti wí pé Ọṣọrun àti àwọn ìjòyè yòókù fẹ pa Kábíyèsí. Àwọn ajínigbẹ jí gbogbo ẹbí Kábíyèsí tí í ṣe ìdílẹ̀ Ọláníbí-won-nínú gbé lóru mójú, kò sẹni tó mọbi tí wọn gbé wọn lọ. Àwòdì ọkẹ Kábíyèsí padà jábọ, ó ṣe ẹsín. Àsàsí mú Kábíyèsí, ó pa iyàwó àti àwọn ọmọ rẹ. Olóyè Ọtún tí ó ń bá Kábíyèsí gbimòràn ikà nàà fara káṣá.

2. Ohun tí àwọn Onímọ̀ tí sọ nípa Ọgbọn-Ìsòtàn

Ọkan pàtàkì ni ọgbọn-ìsòtàn nínú ìṣe-ọ̀nà aláwòmọ̀ lítirésọ̀ tí ònkòwé ìtàn-àròsọ̀ tàbí eré-onítàn gbòdò gbájú mó kí ó sì rí i pé kò mēhẹ. Àwọn onímọ̀ bí Ọ̀gúntimírín (2005), Bólárinwá àti Ọlásẹhíndé (2011), àti àwọn mǐràn bẹẹ, tí sọrọ̀ rẹpetẹ̀ lórí ohun tí ọgbọn-ìsòtàn jẹ. Ọ̀gúntimírín (2005) ṣàlàyé pé ọgbọn-ìsòtàn ni èròjà tí àwọn ònkòwé oníṣe-ọ̀nà aláwòmọ̀ lítirésọ̀ máa ń lò láti gbé ìtàn kalẹ̀ lónà tí yóò fí gún rẹgẹ̀ tí kò ní sù ònkàwé láti kà rára. Ó ní onírúúrú ọgbọn-ìsòtàn ló wá tí àwọn ònkòwé lè lò láti gbé ìtàn wọn kalẹ̀. Bólárinwá àti Ọlásẹhíndé (2011) nàà ṣàlàyé pé ọgbọn-ìsòtàn máa ń sọ ìtàn di à-kà-má-lè-gbójú, àkátunkà, àkádunnú àti àkàgbádùn fún àwọn ònkàwé. Ó ní ọ̀un ni ètẹ̀ tí ó máa ń jẹ́ kí ìtàn mú ònkàwé lókàn dárádára.

2.1. Oríṣií Ọgbọn-Ìsòtàn

Oríṣiíríṣií ọgbọn-ìsòtàn ni ó wà, èyí tí ònkòwé tí lè yàn láti gbé ìṣe-ọ̀nà rẹ kalẹ̀. Lára àwọn onímọ̀ tí ó tí sọ nípa àwọn ọ̀nà tí ọgbọn-ìsòtàn pín sí ni Adébòwálé (1999), Ọ̀pádòtun (2003), Oyèéríndé (2004), Bólárinwá (2011), Ọlásẹhíndé (2011), Adékúnlé (2013), àti bẹẹ̀ bẹẹ̀. Ó hàn nínú ìṣe àwọn onímọ̀ wònyí pé oríṣií asòtàn méjì ni ònkòwé lè mú lò nínú ìtàn rẹ, èyí ni ọgbọn-ìsòtàn ojú-mi-ló-ṣe àti ọgbọn-ìsòtàn arínúróde. Adébòwálé (1999:80-93) sọ pé:

... Oríṣiíríṣií ọgbọn ìtàn mǐràn ni ònkòwé lè lò láti gbé ìtàn rẹ kalẹ̀ lẹyin tí ó bá ti yan ọkan láàyò láàárín asòtàn ojú-mi-ló-ṣe àti asòtàn arínúróde...

Onímọ̀ yíi ṣàlàyé pé nínú èyíkéyí ọgbọn-ìsòtàn tí ònkòwé bá yan láàyò nínú ọgbọn-ìsòtàn ojú-mi-ló-ṣe àti ọgbọn-ìsòtàn arínúróde, pé ó tún ní ànfààní láti mú onírúúrú ọgbọn-ìsòtàn mǐràn lò fún ṣíṣe ìgbékalẹ̀ ìtàn rẹ.

Adékúnlé (2013) nàà ṣe àlàkalẹ̀ àwọn ọgbọn-ìsòtàn bí ọgbọn-ìsòtàn arínúróde, ọgbọn-ìsòtàn onílẹ̀tà, ọgbọn-ìsòtàn ọ̀rọ̀-àdásọ̀, amúni-rántí-ìṣẹlẹ̀-tó-kojá, ó-ṣojú-mi-kòró/ojú-mi-ló-ṣe, àgbàsọ̀ tàbí ìsòrò-ń-gbèsì, ìtàn-nínú-ìtàn, fifi ìṣẹlẹ̀ hàn bí iran, aláalá, iyosilẹ̀, iwààsù àti bẹẹ̀ bẹẹ̀ lọ, ní èyí tí ònkòwé tí lè mú lò láti gbé ìṣe rẹ kalẹ̀.

2.2. Ọgbọn-Ìsòtàn Àlá Gégé bí Aṣolobó àwọn Iwà Ìbàjẹ Láwùjọ

Ètẹ̀ ìsòtàn di kúkúúrú ni ọgbọn-ìsòtàn alá. Ọgbọn yíi nàà sì tún jẹ ọ̀nà kan tí ònkòwé fí ń gbé ìṣẹlẹ̀ àibáyému wònyí ìtàn lónà ibáyému léte àtikọ̀ àwọn ònkàwé lẹkọyọ kan tàbí òmíràn. Àwọn ònkòwé

bí Fágúnwà, Ògúndélé, àti bèè bèè lọ, tí sàmúlò irúfẹ̀ ogbón-isòtàn yíi nínú àwọn iwé wọn. Ògúnsínà (1995) ẹ̀ é láláyẹ̀ pé lilo ogbón-isòtàn àlá ní ìbèrẹ̀ itàn lẹ̀ jẹ́ kí ọkàn ònkàwé fà sí àtímọ̀ ohun tí yóò ẹ̀lẹ̀, iye nì pé ilò àlá lẹ̀ mú ìgbénìlókán-sókè lówó, tí yóò mú kí ọkàn ònkàwé rọ̀ mọ̀ kíkà itàn bèè.

Nínú iwé *Awòdì Òkè* tí à n yẹ̀ wò yíi, ogbón-isòtàn àlá nì ònkòwé ló láti ẹ̀láyẹ̀ àwọn àlá mètá ọ̀tọ̀tọ̀ tí Kábíyèsí lá, ó fí àlá nàà ẹ̀ olobó àwọn iwà ìbàjẹ̀ àwùjọ̀ tí ọmọ̀ ènìyàn n hù. Kí Kábíyèsí tó lá àlá nàà lẹ̀ kẹ̀kọ̀ tori ọjó-iwájú, ònkòwé lo Oníwàásù tó jẹ́ ẹ̀dà-itàn ajíhínrere Jésù láti tùmọ̀ àwọn àlá nàà fún un, ẹ̀gbọn kàkà kí Kábíyèsí kọ̀gbọn, n̄se ló kọ̀tí ọ̀gbọ̀n. Ní ẹ̀gbà ó ẹ̀, àwọn àlá nàà wá n̄ ẹ̀, láífa ọ̀rọ̀ gùn lọ títí, ohun tí wọn ní yóò ẹ̀lẹ̀ sí ẹ̀jọ̀ba rẹ̀ padà ẹ̀lẹ̀ lórí àìgbọ̀ ikilọ̀ rẹ̀.

Nínú àwọn ogbón isòtàn tí ó wà, pàtàkì nì ogbón-isòtàn àlá jẹ́. Ìdí tí ó fí rí bèè nì wí pé, gbogbo àwọn ohun tí ó n̄ ẹ̀lẹ̀ ní ayé míràn, èyí tí a tún lẹ̀ pè ní àwọn isẹ̀lẹ̀ mériiirí tí ò bójú ayé mu, nì a máa n̄ bá padé nìbẹ̀. Bí a bá wo àwọn isẹ̀lẹ̀ inú iwé *Ògbójú Odẹ̀ Nínú Igbó Irúnmọ̀lẹ̀* tí Fágúnwà (1950) kọ̀ àti *Ibú-Olókun* tí Ògúndélé (1956) kọ̀, a ọ̀ò rí àwọn isẹ̀lẹ̀ abàmi tó n̄ wáyé lójú àlá, ẹ̀gbọn tí ò lẹ̀ wáyé lójú ayé. Ọ̀pọ̀ ẹ̀gbà nì ó ẹ̀ pé gbogbo àwọn ohun tó n̄ ẹ̀lẹ̀ ní ojú àlá wònyí lẹ̀ jẹ́ èyí tí ó fẹ́ fí ọ̀ye kan yé ẹ̀dà-itàn yálá nípá isẹ̀lẹ̀ kan tó sọ̀kùnkùn sí i lójú ayé tàbí òmíràn. Àlá lálá á máa sín̄ni nígbẹ̀rẹ̀ ipàkọ̀ tàbí síso lójú isẹ̀lẹ̀ fún̄ni. Ìdí n̄yí tí àwọn onímọ̀ kan fí sọ̀ pé isẹ̀ olobó nì ogbón-isòtàn àlá n̄ ẹ̀. Ogúnlógò nì àwọn iwà ìbàjẹ̀ tó wà ní àwùjọ̀ ọ̀mọ̀niyàn. Àwọn iwà wònyí lẹ̀ jẹ́ iwà àgbèrẹ̀ tàbí pán̄sàgà, ojúkòkòrò, kíkó ọ̀rọ̀ ilú pamọ̀ fún ilò ara ẹ̀ni àti bèè bèè lọ. Iwà àtenujẹ̀ nì gbogbo èyí, kò sì jẹ́ ohun tuntun mọ̀ láàrin àwọn ọ̀mọ̀niyàn, gbogbo ilẹ̀kílẹ̀ nì ó wà. Lipset & Lenz (2000), Dike (2001) àti Hornby (2006:194) nínú Sàngótóyẹ̀ (2014:290) ẹ̀láyẹ̀ iwà ìbàjẹ̀ báyii:

Corruption could be defined as an effort to secure wealth or power through illegal means of private benefits. It is a pervasion of public office for private advantages. (Iwà ìbàjẹ̀ tùmọ̀ sí ẹ̀gbìyànjú láti wá ọ̀rọ̀ tàbí agbára ní ọ̀nà àitọ̀ fún ànfààni ara ẹ̀ni nikan. Ó jẹ́ lilo ipò ẹ̀jọ̀ba fún ànfààni ara ẹ̀ni.)

Ó hàn nínú àláyẹ̀ àwọn onímọ̀ wònyí pé iwà àitọ̀ àti àidára nì kí ẹ̀dà kan máa lo agbára tó ní láti kó ọ̀rọ̀ tàbí dúkiá tí kì i ẹ̀ tirẹ̀ sí àkàtá ara rẹ̀, fún iwúlò tirẹ̀ nikan.

2.3. Iwà Àgbèrẹ̀

Ní ilẹ̀ Yorùbá, iwà ìbàjẹ̀ nì wò ka iwà àgbèrẹ̀ sí. Ìdí n̄yí tí wò fí ka ìbálòpọ̀ ẹ̀sájú ẹ̀gbéyàwó àti wíwo obìnrin olóbìnrin níwò àitọ̀ sí iwà àgbèrẹ̀ tàbí pán̄sàgà. Ní ayé àtijọ̀, bí ọ̀mọ̀bìnrin bá sọ̀ ìbálẹ̀ rẹ̀ nù ẹ̀sájú àkókò ẹ̀gbéyàwó rẹ̀, àbùkù àti ẹ̀tẹ̀ nì àwọn ènìyàn máa fí n̄ kan irúfẹ̀ ọ̀mọ̀ bèè àti àwọn òbí rẹ̀. Nínú ẹ̀gbéyàwó, ohun imẹ̀rẹ̀ ló jẹ́ bí iyàwó ilẹ̀ tàbí ọ̀kọ̀ bá n̄ dọ̀rẹ̀ ẹ̀kòkò pẹ̀lú ọ̀kùnrin tàbí obìnrin tí kì i ẹ̀ ẹ̀lẹ̀tọ̀ rẹ̀, nítorí nàà, iwà àgbèrẹ̀ nì. Adéwọ̀yín (2006:281) nàà sọ̀ pé, “Bí àlẹ̀jò bá hùwà àitọ̀ bíi olẹ̀ jìjà tàbí pé ó n̄ fẹ́ iyàwó ilẹ̀, ojùse Baálé nì láti lẹ̀ e jade lógán, lẹ̀yìn tí ó bá tì fí ọ̀rọ̀ nàà tó gbogbo ilẹ̀ létí.” Olóyèdẹ̀, (a.y) (2009:97) tilẹ̀ sọ̀ nínú iwé rẹ̀ pé; “And do not come near to unlawful sexual intercourse. Verily, it is an abomination and an evil way. (Q 17:32)” (Àti pé ẹ̀ má ẹ̀ sún mọ̀ ìbálòpọ̀ tó lòdì sófin. Dájúdájú, ó jẹ́ ohun ẹ̀gbìn/íríra àti ojú ọ̀nà búburú. (Q 17:32)). Nínú Bíbẹ̀lì Mímọ̀, a rí ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ ààyẹ̀ tí Olórùn tì sọ̀ nípá iwà yíi àti àwọn aburú inú rẹ̀. Nínú iwé Matthew 5:28, a rí i kà pé; “But I say to you that every one who looks at a woman lustfully has already committed adultery with her in his heart.” (Sùgbọn mọ̀ sọ̀ fun yín pé ẹ̀nikẹ̀ni tó bá wo obìnrin níwò ifẹ́kúfẹ́ tì bá a ẹ̀ àgbèrẹ̀ ọ̀kàn.” Àláyẹ̀ tí àwọn onímọ̀ wònyí àti àwọn Iwé Mímọ̀ n̄ tẹ̀pẹ̀lẹ̀ mọ̀ nì pé iwà búburú nì kí ènìyàn máa ẹ̀ àgbèrẹ̀.

Nínú iwé eré-onítàn *Àwòdì Òkè* tí à n yè wò yìi, iwà àgbèrè wáyé láti ọwọ Kábíyèsí tí àwọn aráàlú rí gégé bí aṣáájú, tí ó yè kó máa kò fún àwọn èniyàn níbi àwọn iwà ìmèèrì. Nínú àlá nì Kábíyèsí tí kòkò rí àwọn isẹlẹ kan, àlá nàà ò yé e. Oníwàásù tí ó máa n wá sí ààfin ló sọ ìtumò àlá nàà fún un léyìn tò sọ fún Oníwàásù ohun tò rí lójú àlá rẹ. È jẹ á wo àyọlò isàlẹ̀ yìi:

Kábíyèsí: *Mo rí ọpọ̀ èniyàn jókòò káàkiri, wọn n ta onírúurú ọjà, mo rí àgbà lagbà ọlọ́lá kan dúró tí ọlá rẹ̀ sì tayọ̀ ti gbogbo èniyàn tò wà nìbẹ̀, mo rí àwọn obìnrin arẹ̀wà kan tí wọn rẹ̀rìn-in sí ọkúnrin ọlọ́lá nàà. Mo wá rí àwọn diẹ̀ léyìn ọkúnrin ọlọ́lá nàà, wọn n pè é padà sùgbọn kò dá wọn lóhùn, kò tilẹ̀ kà wọn sí. Mo tún rí àwọn èniyàn kan tí n rawọ̀ sí ọlọ́lá nàà bí ẹnì tí n sìpẹ̀ ọ̀ràn kan, kò sì wo apa ibẹ̀. Mo rí ọlọ́lá nàà tí ó tejú mó ọ̀dọ̀ àwọn obìnrin arẹ̀wà nàà tò sì n wọ ọjà àwọn ọlọ́lá tí wọn n ta onírúurú ọjà káàkiri. Ó tán.*

Oníwàásù: *(Oníwàásù kojú sí Ọba). Ìtumò àlá tẹ̀ ẹ̀ lá nì pé, Kábíyèsí nì àgbàlagbà ọkúnrin Ọlọ́lá nàà, àwọn ọmọ́dẹ̀ èyìn rẹ̀ nì àwọn àgbàlagbà olúdámọ̀ràn tí Èlédàà yàn tí yín. Àwọn tí n tajà nì àwọn èniyàn ilú nídíì onírúurú isẹ̀ wọn: àwọn arẹ̀wà obìnrin tí ẹ̀ rí nì àwọn ọlọ́lá obìnrin ayé yìi. Ìmọ̀ràn mì sí Kábíyèsí nì pé ẹ̀ máa gba ìmọ̀ràn yẹ̀wò, ẹ̀ máa dáríjì àwọn èniyàn tò bá sẹ̀ yín, ẹ̀ lọ nì itẹ̀lọ̀rùn nì ipò tí ẹ̀ wà kí ẹ̀ má sẹ̀ sojúkòkòrò ohunkóhun; kí ẹ̀ máa gba èdùn ọkàn tálàkà dùn, kí ẹ̀ sì máa fọ̀ràn ro ara yín wò. Kí Ọlọ̀run wà pẹ̀lú yín...*

(o.i. 25-26)

Gbogbo bí Kábíyèsí sẹ̀ lá àlá nì ó sẹ̀ lálàyé fún Oníwàásù nínú àyọlò òkè yìi, tí Oníwàásù nàà sì sọ ìtumò àlá nàà fún un. Gégé bí a tí sẹ̀ sọ sáájú pé àlá máa n solobó àwọn iwà àwùjọ nì, nínú àyọlò òkè yìi, a oò rí i pé Oníwàásù tí kilò fún Kábíyèsí pé kó sọra níbi gbígbé obìnrin sí orí èmí rẹ̀, léyìn tí ó tí nì Kábíyèsí nì ọlọ́lá inú àlá nàà. Pẹ̀lú bí àlá yìi sẹ̀ solobó fún Kábíyèsí tò, kàkà kí ó gbé jẹ̀, kí ó kẹ̀kọ̀ nínú àlá nàà, sẹ̀ nì ó jẹ̀ kí àlá nàà sẹ̀ mó ọ̀n lára. Ó hàn gbangba pé Kábíyèsí n lówó níbi òwò àgbèrè, a rí òkodoro èyí nínú lẹ̀tà tí Egbé Májẹ̀óbàjẹ̀ kọ̀ sí Kábíyèsí àti àwọn ijòyè rẹ̀. È jẹ̀ á wo bí lẹ̀tà nàà sẹ̀ lọ nínú àyọlò isàlẹ̀ yìi:

Sérikí: *(Ó n kàwé l'ọwọ̀). Èyí nì láti sọ fún yín pé, láti igbà Ìjọba Aláyélúwà Atilọ́lá Ọlábíwonnínú kẹ̀dọ̀gbọ̀n, nì ilẹ̀ yìi tí kàgbàkò, onírúurú iwà búburú wònyí: Àkòkọ̀, Ayaba n sàtojúbò sí ọ̀rọ̀ ilú, ó sì n dá rùdurùdu silẹ̀. Èkejì, Olórì n jayé e fà mí-lètè-ntutọ̀. Èkẹta, Olórì n sòwò ifẹ̀niyàn sẹ̀rú lábénú. Èkẹrin, Olórì n fẹ̀ obìnrin kò tò, àwọn àlẹ̀ rẹ̀ ló sì n fì sí ipò pàtàkì nínú isẹ̀ Ìjọba...*

(o.i. 42)

Wọn fì èsùn àgbèrè kan Kábíyèsí nínú lẹ̀tà tí Egbé Májẹ̀óbàjẹ̀ kọ̀ sí Kábíyèsí àti àwọn ijòyè rẹ̀. Ó jọ pé ìtumò àlá tí wọn sọ fún Kábíyèsí ò wò ọ̀ létí rára. Bí ó bá sẹ̀ pé, ó wò ọ̀ létí nì, kì bá má tí sùn mó irú iwà yìi dépò pé wọn máa kọ̀ lẹ̀tà sí i.

2.4. Olẹ̀ Jíjà

Olẹ̀ jíjà jẹ̀ ọkan lára àwọn iwà inú àwùjọ. Yorùbá kóriira iwà yìi lópọ̀lópọ̀ nítorí pé kì í jẹ̀ kí èniyàn nì àpọ̀nlẹ̀ àfí àbùkù, nì àwùjọ, (Bàkàrè, 2023:156). Bí Yorùbá bá máa júwe olẹ̀, wọn lè nì “èyí àbùró lo rí lánàà, sùgbọn èyí gbéwiri yẹn gan-an nì ègbọ̀n”. Iwà tí n tẹ̀ èniyàn lówùjọ niwà olẹ̀ jíjà. Ojúkòkòrò àti àinì itẹ̀lọ̀rùn ló máa n fa iwà yìi. Bí olówó sẹ̀ níwà yìi lówó nàà nì tálíkà nì i. Ifá tilẹ̀ sọ púpọ̀ nípa iwà olẹ̀ pé ó jẹ̀ iwà tí n múni gba èpẹ̀ lórí. Ifá nì:

Òfófó nì í pẹ̀rú,
Èpẹ̀, wọn a sì polè.
Ilẹ̀dídà nì í pòrẹ̀

Alájóbí ní í pàyekekan t'ó sebi. (Abímbólá, 1977:xvii)
 Àyolò ẹsẹ Ifá òkè yìí n jẹ ká mọ oríṣí àwọn iwà ibàjẹ tó wà lówó ènìyàn àwùjọ. Ní ilà kejì níbẹ̀ ló tí sọ nípa àtúbòtán ẹ̀ni tí ó bá ẹ̀ se olè. Èpè níí polè nítorí pé, ẹ̀ni tí wọn bá jí nńkan rẹ̀, kò ní ẹ̀ ǎdúrà fún irú ẹ̀ni bẹ̀ẹ̀, èpè ni yóò gbé ẹ̀ni nǎǎ ẹ̀.

Nínú àlá kejì tí Kábíyèsí lá nínú iwé *Àwòdì Òkè* yìí, Kábíyèsí sọ bí ó ti ẹ̀ lá àlá rí arákúnrin kan tó n jì ohun olóhun. Ó rọ̀ àlá nǎǎ fún Oníwǎàsù tí iyeṇ sì sọ ìtumọ̀ rẹ̀ fún Kábíyèsí. Ẹ̀ wo bí ọ̀rọ̀ nǎǎ ẹ̀ lo:

Kábíyèsí: *Mo rí ọ̀kúnrin kan tí ó wọ ilé kan tí ẹ̀lòmíràn kò sí níbẹ̀ pẹ̀lú rẹ̀, bẹ̀ẹ̀ ni kò sí gbúròò ẹ̀nikan nítòsì ilé nǎǎ. Mo rí i tí ọ̀kúnrin nǎǎ tilẹ̀kùn ilé nǎǎ mọ́rí pinpin, ẹ̀nikan kò sí le tǎnmǎǎ pé ènìyàn wà níbẹ̀. Mo rí i tí ọ̀kúnrin nǎǎ kíyèsí àyíká rẹ̀ pé, kò sí ẹ̀nikẹ̀ni ní itòsì tí ó n rí òun. Nígba nǎǎ ni ó bẹ̀rẹ̀ sí í dǎn onírúurú ohun tó wù ú wò. Ó n tú inú ilé nǎǎ wò kiri, ibi tó ti rówó, ó n kó o, ibi tó rí góòlù, ó kó o, ibi tó ti rásọ̀ àti onírúurú dúkià olówó iyebeṣe tó wà nínú iyàrá nǎǎ, ó kó o. léyìn tí ó kó o tǎn ni ó bẹ̀rẹ̀ sí í sọ̀rọ̀pẹ̀, bí mo bá kówó ñkọ̀ taa ni yóò bi mí? Bí mo bá kó dúkià ñkọ̀, taa ni ibá bèèrè? Bí mo bá lórọ̀ tí mo sì ni dúkià tó ju tẹ̀nikẹ̀ni láyẹ̀, taa loni bèèrè tó le bi irú wa? Bí a bá n ẹ̀ se ohun tó wuni lóòdẹ̀ baba ẹ̀ni, taani kì bá bèèrè? Sùgbọ̀n lókè àjà iyàrá nǎǎ ni mo rí ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ ojú ñlǎnlà tí ó n wo ọ̀kúnrin nǎǎ bí ó ti n ẹ̀ se, mo sì rí etí tí ó kún gbogbo ara ọ̀giri ilé nǎǎ pẹ̀lú, tí n gbọ̀ ọ̀rọ̀ ẹ̀nu rẹ̀. Sùgbọ̀n ohun tó yà mí lẹ̀nu ni pé, ọ̀kúnrin nǎǎ kò rí etí àti ojú wọ̀nyí, ó kàn n ẹ̀ se ohun tó n ẹ̀ se lo láí fọ̀tá pé ni. N kò rí nńankan mọ̀ léyìn èyí.*

Oníwǎàsù: *(Ó mí kanlẹ̀) Èyí tẹ̀ ẹ̀ rí yìí nǎǎ tó, Kábíyèsí (Oníwǎàsù kojú sí Oba) Íran ijìnlẹ̀ ni. Ilé tí ẹ̀ rí nì, Kábíyèsí nì ilé Ayé yìí, Ọ̀kúnrin tó tilẹ̀kùn mọ́rí nì, ni ọ̀mọ ènìyàn, iwà tí ọ̀kúnrin nǎǎ n hù wọ̀nni ni ó n fí ọ̀mọ ènìyàn hàn nínú iwà àti iṣe rẹ̀ ní orí ilé Ayé pẹ̀lú onírúurú èrò ọ̀kàn rẹ̀, ní irètí pé kò sí ojú ẹ̀ni tí ó tó òun, bẹ̀ẹ̀ ni kò sí etí tí ó gbọ̀ ohun tí òun n rò lókàn. Sùgbọ̀n ojú Ọ̀lórún ọ̀run n wò wọn dáadáa, etí rẹ̀ n gbọ̀ èrò ọ̀kàn àti ọ̀rọ̀ ẹ̀nu wọn dáadáa. Tí Ọ̀lórún ni ojú àti etí tí Kábíyèsí rí nǎǎ.*
 (o.i. 33-35)

Nígba tí àlá yìí ti soጓbó fún Kábíyèsí, tó sì ti mọ̀ pé iwà olè kò dára, tí ó mọ̀ pé Ọ̀lórún á máa fiyà jẹ olè, kò kọgbọ̀n, síbẹ̀, iwà olè sì fara hàn nínú iwà rẹ̀. Àyolò yìí ni ó fí Oníbùbó hàn gégé bí olè tó n kó ohun olóhun mọ̀ tirẹ̀.

2.5. Iwà Ìpàniyàn

Iwà ìpàniyàn jẹ ọ̀nà dídá ẹ̀mí ènìyàn légbódò yálá láti gǎba lóri ogún irú ẹ̀ni bẹ̀ẹ̀ tàbí nítorí núnibíni. Oríṣííríṣíí nńkan ló lè fà á kí ẹ̀ni kan tàbí kí irò kan máa pa ẹ̀lòmíràn tàbí irò mǐràn. Ìpàniyàn le wáyé nípa ijà ogún pípín, obìnrin, owó tàbí ipò. Ibi gan-an tí irúfẹ̀ iwà yìí ti máa n wọ̀pọ̀ julọ̀ ní ààrin àwọn ọ̀sẹ̀lú ní gbogbo orílẹ̀-èdè àgbáyé. Bákan nǎǎ ẹ̀wẹ̀, iwà ìpàniyàn lè wáyé láàrin àwọn ẹ̀lẹ̀sìn kan sí ọ̀míràn, ó sì lè jẹ láàrin ilú sílúú, ìletò sí ìletò àti bẹ̀ẹ̀ bẹ̀ẹ̀ lo.

Ojú burúkú ni àwọn Yorùbá fí n wo ẹ̀ni tí ó bá jẹ àpàniyàn, idájọ̀ ikú ni wọn sì máa n ẹ̀ se fún irúfẹ̀ ẹ̀ni bẹ̀ẹ̀ nítorí pé ẹ̀ni tí ó bá pani, pípa ni wọn n pa irú wọn. Sùgbọ̀n ọ̀fín yìí ọ̀ mú àwọn olówò lónlì bí kò ẹ̀ se àwọn tálákà nikan. Ejọ̀ èrú ló kù lónlì. . Ẹ̀ se àwọn àgbà bọ̀, wọn ní “bí ẹ̀gún bá gún ọ̀mọ olówó, lẹ̀sẹ̀ tálákà là á ti í yọ́ ọ́.” Kò sí olówó tó n jìyà ẹ̀sẹ̀ ìpàniyàn mọ̀ bí kò ẹ̀ se mèkúnnù. Nínú iwé *Àwòdì Òkè*, ó hàn nínú àlá tí Kábíyèsí lá èyí tó sọ nípa bí ọ̀kúnrin kan ti ẹ̀ n la kùmọ̀ mọ̀ ọ̀gbà

ibi tí àwọn èniyàn jókòò sí. Ọkùnrin nàà kò bikítà bóyá ọgbà nàà le wó pa àwọn èniyàn tàbí kò le wó pa wọn. E wo àyọlò tó sọ nípa èyí nísàlẹ:

Kábíyèsí: ...*Mo wá rí ọkùnrin nàà tí ó ló mú kùmò, ó n lù ú mọ ọgbà tí àwọn èniyàn nàà wà láibikítà bí kùmò bá àwọn èniyàn nàà. Àwọn èniyàn nàà n kẹ; ìdààmú sì bá wọn; má fọ ilé lé wa lórí, má pa wá run” Ọkùnrin yìi kò gbọ. Ó múra sí i. mo wá rí ọwọ kan tó yọ lófuruufú pèlú ègba kan lówọ rẹ, ó na ọkùnrin nàà şubú lulẹ lógèdèngbẹ, gbogbo ẹrù tó dìmọra fọn dànù, n kò sì rí ǹkankan mọ.*

Oníwààsù: *Ìtumọ ohun tẹ ẹ rí niyí, Ọba kan ni ọkùnrin nàà. Àwọn tó jọba lé órí ló yọ pónpó tí láti bà wọn láyé jẹ láimọ pé, òun n fọ itẹ ḷjọba òun ni, igbèyìn ayé Ọba nàà lẹ sì rí rí pèlú.*
(o.i. 56)

Àyọlò òkè yìi n sọ nípa àlá kẹta tí Kábíyèsí Oníbùdó lá tó ti rí ọkùnrin kan tó kó onírúurú èso dídára dání, tí ó wá n rìn lọ láàrin àwọn èniyàn. Àwọn èniyàn nàà n rawọ èbẹ sí ọkùnrin nàà bóyá ó ti le fún wọn jẹ ní èso nàà láti jẹ, şùgbọn ọkùnrin nàà kò. Ó hàn gbangba pé ọkùnrin nàà jẹ aláhun èniyàn, tí ò bikítà kí ebi pa àwọn èniyàn àyíkà rẹ kú. Ó tún hàn níbẹ pé ọkùnrin nàà tún la kùmò mọ ara odi tí wọn mọ yí ilé tí àwọn èniyàn nàà wà, kò bikítà bóyá odi nàà le wó lù wọn, níşe ló n şe bó ti wù ú. Şùgbọn nígbà tí yòò jèrè iwà ànikànjopón rẹ, Ọlórùn san án lẹsan. Gbogbo àwọn ǹkan tó dì mọra tó n jọ ọ lójú ni ó fọn dànù tí ò wúlò fún un.

Nínú ìtumọ tí Oníwààsù fún àlá tí Kábíyèsí lá, ó jẹ kó di mímọ fún Kábíyèsí pé ọba kan ni ọkùnrin nàà, èyí tí ó yọ pónpó ti àwọn èniyàn tó jọba lé lórí láti bà wọn láyé jẹ. Ó jẹ ó yé Kábíyèsí pé bí àtúbótán ḷjọba ọba nàà şe padà rí ni ó hàn lórí bí àwọn ẹrù tí ọkùnrin nàà dì mọra şe fọn dànù lówọ rẹ nínú àlá nàà. Nígbà tí Kábíyèsí gbọ èyí, inú bí i, ó mọ pé òun ni Oníwààsù n bá wí. Ó lé Oníwààsù kúrò ní ààfin rẹ, ó ní ó wà lára àwọn mọdàrú tí wọn n pera wọn ní Egbé Májéóbàjé. Kò pé púpọ ni àlá yìi bèrè sí níi şe, bí Kábíyèsí ti n pa Kúkuru ló n pa gígùn láiro ti àtúbótán. E jẹ á wo ohun tí Ọşòrun sọ nípa ẹni tó pa ọgá ológun nínú àyọlò isàlẹ yìi:

Ọşòrun: (Ó dide). *Èyin èniyàn wa. Gbogbo wa la mọ gbogbo iwà tí Ọba ti hù, a sì mọ ibi tí ó ba ilú jẹ dé. Bákan nàà ni a gbọ ti ọgá ológun tó rán èniyàn lọ pa jù sílẹ lójú oorun léyìn tí ó ti fi ipá mú iyàwó ológun nàà lọ sí ààfin. Èyí burú jàì...*
(o.i. 67)

Nínú àyọlò òkè yìi, ó hàn níbẹ pé ọgbólógbòó apàniyàn ni Kábíyèsí. Kò di gbà tí èniyàn bá fúnra rẹ mú ọbẹ, ibon tàbí ohun ḷjà m̀íràn pa èniyàn kí á tó peni ní apàniyàn. Ọşòrun jẹ ká mọ pé léyìn igbà tí Oníbùdó gba iyàwó ọgá ológun ni ó tún ránni lọ pa á kí ó ba lẹ jẹ kó gbádùn obinrin nàà. Kí á pàniyàn wá dohun tó rọ Oníbùdó tí í şe ọba Ibùdó lórùn.

2.6. Iwà Şişe Òwò Àitọ

Láti igbà iwásẹ ni àwọn baba nlá wa ti n şe onírúurú òwò. Bí àwọn bàbá wònyí şe n şòwò kòkó ni wọn n şe tobi, şùgbọn kò sí ẹni kankan nínú wọn tó dágba lé òwò àitọ. Òwò àitọ ni òwò kan tí èniyàn ti n ta tàbí ra èyíkèyí àwọn ọjà tó lòdì sí òfin ḷjọba. Òwò àitọ yìi lẹ jẹ, şişe fàyàwọ ọjà, títa igbó àti şişe òwò ẹrù. Akitiyan wíwá owó ọjijì, ọḷà òòjọ ló n mú kí àwọn èniyàn máa lówọ nínú irú iwà ibàjẹ yìi.

Nínú iwé *Àwòdì Òkè* tí à ñ yè wò yìi, gbogbo olá àti ọrọ tí Kábíyèsí ní, kò síbí kan tó ti kó wọn jo ju ibi òwò àitọ yìi lọ. Bákan náà èwè, pèlú bí olá rẹ ti wá pọ̀ tó yìi, kì í lawọ, ahunniyàn ni. Nínú itumọ̀ tí Oníwàásù fún alá tí Kábíyèsí lá kẹ̀yìn, ó jẹ kó yé wa pé ọba kan ni ọkúnrin tí ó di ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ èso mọ́ra láifún ẹnikẹni. Kábíyèsí Oníbùdó gan-an ni alá náà ñ sọ fún wa nípa iwà ọwọ̀ rẹ. Pèlú bí ó ẹ ñ hùwà nínú itàn yìi, ó hàn gbangba pé aláhun ni, ó sì tún ñ lówó nínú àwọn òwò àitọ. Gbogbo àwọn òwò tí ó rawó lé ni a ọ̀o máa ọ̀láyé nísàlẹ̀ ní ọ̀sẹ̀-ń-tẹ̀lẹ̀.

2.6.1. Oògùn Olóró Gbígbé

Ní sẹ́ntùrí kọkàndínlógún ni òwò gbígbé oògùn olóró bèrẹ̀ ní ilẹ̀ àwọn aláwọ̀ funfun, kí ó tó di wí pé ó dé orílẹ̀-èdè Nàìjíríà. Lóòótó, oògùn olóró wà lára àwọn ohun tí wọn fí pèlò àwọn oògùn awobá tí à ñ lò gégé bí iwádií ti a ẹ lódò Onísẹ̀gùn Jégédé, ní ọjó Kẹ̀tálá oṣù kọkànlá, ọdún 2023, ti fí yé wa, sùgbọ̀n lílò rẹ̀ lónà àitọ̀ ló mú kó dohun tí ijọba ñ gbẹ̀sẹ̀ lé bí wọn bá kẹ́ẹ́fín títà rẹ̀. Lórí ewu tó rọ̀ mọ̀ lílò oògùn olóró ló mú kí ijọba gbé àjọ NDLEA dide, tí yóò máa rí sí àwọn tí ó bá ẹ̀ àmúlò oògùn lónà àitọ̀ tàbí tí wọn ẹ̀ fà̀yàwọ̀ oògùn olóró. Yorùbá ní “Ọmọ ọlómọ là ñ rán nísẹ̀ dé tòru tòru.” Ó hàn gbangba pé àwọn mẹ̀kúnnù tíyà ñ jẹ ni wọn ñ rán níru ọ̀sẹ̀ yìi. Iwé iròyìn Punch tí ó jáde ní ọjó kẹwàá oṣù kẹwàá, ọdún 2015 tilẹ̀ sọ nípa Mande Fatima Bala tí wọn fí papámọ́ra mú láti mi oògùn olóró kí ó lẹ̀ gbé e kojá sí Òkè-Òkun. Ọ̀nà mímú owó àitọ̀ wolé fún àwọn ọ̀lọ́lá ni èyí jẹ. Itàkùn ayélujára tilẹ̀ tún sọ nípa oògùn olóró báyii pé:

Drug trafficking is a major source of revenue for organised crime groups, many of whom are involved in other forms of serious crime such as firearms, modern slavery and immigration crime. Action against drug trafficking therefore has a much wider disruptive impact on organised criminal activity.

(Gbígbé oògùn olóró jẹ ọ̀nà mímú owó wolé fún àwọn ẹgbé arúfin, púpọ̀ nínú wọn tún lówó nínú ọ̀nà irúfin m̀íràn bí awọn ohun ijà, ifiníṣẹ̀rú lóde-òní àti irin-àjò lónà àitọ̀. Nítorí náà, akitiyan gbígbógun ti iwà gbígbé oògùn olóró ní ipa lórí títú àwọn iwà ọ̀daran náà ká.)

Ohun tí èyí ñ tùmọ̀ sí ni wí pé òwò oògùn olóró gbígbé jẹ ọ̀nà kan tí àwọn ikò kan ñ gba láti rí owó tí ọ̀ tọ̀. Àláyé náà tún tẹ̀ síwájú pé lílówó níbi iwà ifiníṣẹ̀rú tàbí imúnisin ní ayé ọ̀de-òní àti kíkó àwọn ohun ijà wolé tàbí jáde náà tún wà lára ọ̀nà rírú ọ̀fin. Fún idi èyí, lára àwọn ohun tó sọ Kábíyèsí Oníbùdó di olówó ọ̀jìjì ni òwò gbígbé oògùn olóró tó ñ ẹ̀ lábẹ̀nú. Lójú tirẹ̀, kò sẹni tó rí àṣírí yìi, sùgbọ̀n Sòkòtòyaṅbari tó jẹ akígbẹ̀ rẹ̀ mọ̀ gbogbo iwà àti ọ̀sẹ̀ rẹ̀. Ẹ̀ wo ohun tí Sòkòtòyaṅbari sọ nípa Kábíyèsí lórí owó gbígbé oògùn olóró ní isàlẹ̀:

... Ọ̀pọ̀ nínú iyàwọ̀ àwọn ènìyàn ñlànà ló wà nínú wọn. Mèlòó la ó kà nínú iwà rẹ̀.
Ó n gbín igbó, ó ñ sòwò oògùn olóró, ó ñ mú igbó. Ọ̀dodo ni gbogbo ẹ̀sùn náà.
(o.i. 52)

Gégé bí a ti ẹ̀ sọ sáájú pé itẹ̀lẹ́dí ẹni kì í ríni tí, kò sì ohun tí Sòkòtòyaṅbari ọ̀ mọ̀ nípa Kábíyèsí, bèẹ̀ sì ni kò sóhun tó ñ lò nínú ààfin tí kò mọ̀. Ọ̀un ló jẹ ká mọ̀ pé Kábíyèsí a máa ẹ̀ òwò oògùn olóró lábẹ̀nú. Ó hàn gbangba pé gbogbo èso dídára tí ọkúnrin kan kó dání nínú alá Kábíyèsí jẹ gbogbo àwọn ohun tó fẹ̀rú kó jo, Kábíyèsí sì ni ọkúnrin inú alá náà. Àsọtẹ̀lẹ̀ iwà aburú ọwọ̀ Kábíyèsí ni alá náà ẹ̀ fún wa kí ó tó di pé Kábíyèsí bèrẹ̀ sí ní hu iwà búburú náà.

2.6.2. Igbó Mímú

Ní ilẹ̀ Yorùbá lóní, ọ̀rọ̀ nípa igbó mímú tí kojá ibi tí wọn fí sí, bí ọ̀mọ̀dé ti ñ mu ún ni àgbà ñ mu ún. Kò sẹni tó fagbó yí lórí tí ọ̀ ní hùwà bíi wèrẹ̀, èyí sì kún ara ohun tó mú kí wèrẹ̀ pọ̀ níta lóde-

òní. Ìwádíí jẹ ká mò pé àwọn èmí àìrí kan ni ó máa ń bà lé àwọn èdà tí ó bá kúdùn igbó mímu, èyí sì máa ń ʂokùnfà mímu kí wọn máa ʂìwà hù. Àwọn èmí wònyí ni yóò wá máa darí wọn gbòn-òn gbòn-òn. Nírú àkókò yí, kò sí aburú tí wọn ò le fí ʂe èniyàn, kò sí irúfẹ́ iʂẹ́ tí wọn ò le ʂe. Gégé bí àwọn awo tàbí oníʂegùn tí ní bí wọn tí ń pe irúfẹ́ ewé tàbí egbòogi tí wọn ò bá fẹ́ kí ògbèrì mò láàrin ara wọn náà ni àwọn amugbó ní èdè awo tí wọn fí ń pe igbó láàrin ara wọn tàbí níbí tí wọn bá tí fẹ́ rà á mu. Wọn lè pé é ní eja, gbáná, ojà tàbí èfò láti pàʂírí ohun tí wọn ní lókàn mò lójú ògbèrì. Tàbí-Àgòrò àti Ìʂòlá (2017) ʂàlàyé nípa àdàpè orúkọ tí àwọn alápatà tí ó ń pa màlúù fún igbó láti pàʂírí rẹ̀ mò. Ìjànhà ni igbó mímu tí àwọn èniyàn rò pé ó ń fún wọn lágbára yí ń fà sí àgò ara wọn, ʂùgbòn wọn ò mò. Ètẹ̀ àti àbùkù ni igbó mímu máa ń fà báni nígbèyìn. Yorùbá rí agbingbó, atagbó àti amugbó gégé bí èniyàn yepere tí ò ní làákàyè.

Nínú iwé tí a fí ʂe òdiwòn iʂẹ́ iwádíí yí, a rí Kábíyèsí tò jẹ ọkọ ilú gégé bí èdà-itàn tí í mugbó. Dánfó sọ nínú ọrọ̀ pé:

Dánfó: *È wá wò ó! È wá wò ó. Bóyá gbáná ló dàá lórí rú, bóyá àwọn alálé ló mú un. Ọwọ̀ tí tẹ̀ èlẹ́gírí!*

Séríkí: *Taa ní?*

(o.i. 88)

Nínú ọrọ̀ tí Dánfó sọ níbí, ó ní bóyá gbáná ló dorí Kábíyèsí rú. Ìdí tí ó fí sọ bèè ni wí pé, ó mò pé àmujù igbó a máa yíni lórí, ó sì mò pé Kábíyèsí ń mugbó. Igbó ni wọn dà pé ní “gbáná” nínú àyọ̀lò náà. Síwájú sí í, ó tún hàn nínú ọrọ̀ Dánfó nígbà tí ó pe Kábíyèsí ni ọba mòjèsín tí í rú èéfin.

3. Àgbálogbábò

Iʂẹ́ olobó ni ogbón-isòtàn alá ń ʂe, èyí sì ràn wá lówó púpò nínú iʂẹ́ iwádíí wa yí. Kí í ʂe ogbón-isòtàn alá nìkan ló wá nínú iwé eré-onítàn *Àwòdì Òkè*, ʂùgbòn ogbón-isòtàn náà ló bá ohun gan-an tí a ní lókàn tí a fí gbé iʂẹ́ iwádíí yí kalẹ̀ mu jù. A ʂàlàyé nípa àwọn onímò tí wọn tí ʂiʂẹ́ lórí ogbón-isòtàn àti ogbón-isòtàn alá gan-an. Gégé bí a tí ʂe sọ ʂáájú, ogbón-isòtàn alá ní a fí wa ọkọ èrò wa lórí iʂẹ́ yí gúnlẹ́ láti tan ìmòlẹ́ sí àwọn iwà ibàjẹ́ àwùjọ gégé bí ó tí ʂe hàn nínú iwé eré-onítàn *Àwòdì Òkè* tí Olátúndé Láwuyí-Ògúnníran kọ. Ònìkòwé náà lo ogbón-isòtàn náà dáadáa, èyí sì mú kó rorùn fún wa láti fí wádíí àwọn iwà ibàjẹ́ tò wá ní ọwọ̀ Kábíyèsí Oníbùdó tí ilú Ibùdó. Iwà ibàjẹ́ àwùjọ m̀erin ní a fí ogbón-isòtàn alá tí a lò nínú iʂẹ́ iwádíí gbé jade nínú iwé tí a fí ʂe òdiwòn iʂẹ́ iwádíí wa. Bákan náà, a pín iwà ʂiʂe òwò àitọ̀ inú iwé náà sí ọ̀nà méjì, a sì ʂe àlàyé wọn lẹ̀kùn-ún-rẹ̀rẹ̀.

Ìwé-Ìtọ̀kasí

Abimbólá, W. (1977). *Àwọn Ojú Odù M̀erèrindínlógún*. Ìbàdàn: Oxford University Press.

Adébòwálé, O. (1999). *Ogbón Ònìkòwé Alátinúdá*. Lagos: The Capstone Publications.

Adéwoyin, S. Y. (2006). *Ìmò Èdè, Àṣà, àti Litiréṣọ̀ Yorùbá Fún Ilé-Èkọ̀ Sékòndìrì Ágbà S.S 3. (New Ed)*. Lagos: Corpromutt (Publishers) Nigeria Limited.

Bàkàrè, W. T. (2023). “Àgbéyèwò Odún Àjàgbó Ní Ilú Ọ̀gbàgì-Àkókó”. B.A Project. Department of Linguistics and Languages, AAUA, Àkùngbà-Àkókó.

Bólárinwá, E. O. àti Olásèhìndé, J. S. (2011). “Ìtupalẹ̀ Ìwé Itàn Àròṣọ̀ Àpilẹ̀kọ̀ Adálérí Ìgbà Ìwàṣẹ̀ –Ègún Aláré tí Láwuyí Ọ̀gúnníran kọ.” *ÈGIN: Jónà Iṣẹ́ Akadà Ní Èdè Yorùbá*. No. 2, pp. 183.

Holy Bible (Revised Standard Version).

<https://punchng.com/b-n-d-o-n-e-d-b-y-m-e-n-hard-times-push-women-drugs-arrest-regrets/> —
14/11/2023.

- Ògúnṣínà, J. A. (1995). "The Dream Technique in The Novels of D. O. Fágúnwà". *Ọlọ̀tá: Journal of African Studies*, Vol. 1, No. 1, pp 50-59.
- Òguntimirin, A. O. (2005). "Eré-Oníṣe Àpilẹ̀kọ Kòṣeégbe Gégé bíi Àwòjiji Ìṣẹ̀lẹ̀ Àwùjọ." N.C.E Project, Tai Solarin University of Education, Ijẹ̀bú-Òde.
- Olóyèdé, I. O., (a.y) (2009). *Exam Focus Islamic Studies for WASSCE/NECO*. Ìbàdàn: University Press PLC.
- Oyèèrindé, O. A. (2004). "Ìtàn Àròṣọ Ọlórò Geere Yorùbá (Yoruba Written Literature (Prose))" nínú *Èkọ̀ Èdè Yorùbá Fún Ilé-Èkọ̀ Gígá Apá Kejì*, Ògúnmolá, A. L. (Olótúú). Ìbàdàn: Andrian Publications Series.
- Ẹ̀gàgà, W. O. (2014). "Representation of Political Cancerworms in Nigeria in Selected Yorùbá Written Plays." *Journal of the Yorùbá Studies Association of Nigeria*, vol. 7, No. 3 pp. 290.
- Tábi-Àgòrò, A. M. àti Ìṣòlá S. A. (2017). "Ìtupalẹ̀ Sítàlì Èfẹ̀ àti Àwàdà ní Agbo àwọn Alápatà Ẹ̀ran Maaílùù". *Ilorin Journal of Linguistics, Literature & Culture*. Vol. 7, pp. 111-112.